

CVE-podden

Är det möjligt att åtala IS-återvändare?

Medverkande: Jonas Trolle, chef för Center mot våldsbejakande extremism, Brå; samt Reena Devgun, kammaråklagare vid Åklagarmyndigheten.

JONAS: Ja, då hälsar jag er välkomna till Center mot våldsbejakande extremism och en podd om krigsförbrytelser. Idag skall vi prata krigsförbrytelser med Reena från Åklagarmyndigheten. Jag heter Jonas Trolle och är chef för Center mot våldsbejakande extremism och Reena, vem är du och varifrån kommer du?

REENA: Ja tack, jag heter Reena Devgun och jobbar på riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet. Det är en enhet inom åklagarväsendet.

JONAS: Vad är ditt uppdrag som specialiståklagare där?

REENA: Jag, tillsammans med ett tiotal andra åklagare, är särskilt utsedda att arbeta med brott som definieras som krigsförbrytelser, brott mot mänskligheten och folkmord. Vi finns i Stockholm, Göteborg och Malmö.

JONAS: Den senaste tiden har det varit mycket diskussioner kring IS-återvändare. Dels dom som har kommit men även dom som förväntas komma. Det har också varit mycket diskussioner om lagstiftning som inte finns, eller lagstiftning som inte är tillräcklig eller lagstiftning som är på väg. När det gäller krigsförbrytelser så är det en lag som vi har i Sverige, och som vi har tillämpat och använt under många år. Du och ni, dina medarbetare, ni ser att det finns möjligheter kring den lagstiftningen i fråga om den här gruppen?

REENA: Ja, vi har ju arbetat med de här frågorna under ganska många år. Kan nämna att när det gäller krigsförbrytelser så är rubriceringen för brott förenklat mot krigets lagar sedan den första juli 2014. Innan dess så kallade man det för grovt folkrättsbrott eller folkrättsbrott, vilket ibland också förekommer, så att man känner till det. Vi har haft ett särskilt arbete

inriktat mot Syrien, så det har inte bara handlat om IS. Men det har så klart även omfattat IS sedan en ganska lång tid tillbaka.

JONAS: Hur ser du på förutsättningarna idag, om man tittar på möjligheterna utifrån din och dina medarbetares expertis, förutsättningarna för en lagföring mot delar ur den här gruppen?

REENA: Ja vi har ju sedan den stora flyktingströmmen egentligen 2015 tittat särskilt på Syrien. Skälet är att vi har sett att det skulle kunna finnas väldigt mycket bevisning i Sverige, vi har därför valt att dokumentera vittnesbevisning, målsäganden i Sverige. Det har omfattat både brott av den syriska regimen, andra organisationer men även IS. De brott som blir aktuella är de brott vi kan se i internationella rapporter, bland annat finns det stora organisationer som Amnesty och Human Rights Watch, men det finns även FN-organ som arbetat särskilt med att utreda och komma med rapporter om brott begångna i Syrien eller Irak. Ett sånt område vi tittat särskilt på, det var efter att FN:s undersökningskommission kom med en rapport 2016 om att det angrepp som riktades mot yazidierna i Irak skulle kunna utgöra ett folkmord, så inledde vi också en utredning om folkmord och har sedan dess tittat närmare på det brottet. Men det finns flera rapporter som talar för att just IS som organisation tillsammans med anslutna har begått både folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser. Därför är det alla brott som vi skulle kunna titta på och som skulle kunna aktualiseras för dom här personerna.

JONAS: Det här är en sida av frågan som inte är så uppmärksammas. Jag tänker att det är en väldigt viktig fråga om att visa på att svenska samhället ändå reagerar mot det här och att det finns förutsättningar för att de här människorna som kan misstänkas för brott, också blir lagförda. Hur ser du på förutsättningarna att kunna göra det här arbetet utifrån en svensk kontext eller i samverkan med andra länder i Europa och andra ställen i världen?

REENA: I synnerhet med andra europeiska länder finns ett väldigt bra samarbete och jag tror att det finns väldigt mycket bevisning utanför Syrien och Irak, dels genom att det kan vara misstänkta gärningsmän som kommer tillbaka. Men också målsäganden och vittnen, sen måste man komma ihåg när det gäller den väpnade konflikten i Syrien och Irak så är det en av dom mest dokumenterade konflikterna som vi har sett. Det finns ett enormt bildmaterial som man kan titta på.

JONAS: Kan det till och med vara så att det material som finns är så omfattande i bilder och vittnesmål att det är lite svårt att navigera i det här?

REENA: Så kan det vara, men då skall man komma ihåg att det finns ingen preskriptionstid för de här brotten. Vi har tid på oss att utreda brotten. Vi tror också att samarbetet pågår och vi arbetar aktivt för att minska utrymmet för att man ska kunna undgå straff och ansvar. Är det så att man finns på en film och en bild så hoppas vi kunna identifiera personen, men jag tror inte heller man skall stirra sig blind på denna typen av digital bevisning. Den är viktig, absolut, men om vi jämför med den rättegång som har pågått nu i Svea Hovrätt som rör folkmordet i Rwanda så bygger den helt och hållet på muntlig bevisning. Vi hoppas kunna komma vidare i de utredningar vi har med hjälp av att människor som finns i Sverige, både målsägande och vittnen, kan berätta vad de varit med om och vad de har sett eller kanske hört någon annan berätta.

JONAS: Jag har jobbat som polis i många år, jag har jobbat med grov organiserad brottslighet, jag har även jobbat på internationell basis i ett flertal ärenden. Då har vi jobbat inom ramen för något som kallas Joint Investigation Teams, JIT:tar. Skulle det kunna vara tillämpningsbart här tillsammans med några länder i Europa, vad tror du om det?

REENA: Det tror jag absolut. Det arbetet pågår redan, inom Eurojust så finns det ett samverkansorgan där vi tillsammans med andra åklagare och poliser i andra länder som arbetar med just dessa brott, försöker hitta bättre metoder för att identifiera dessa gärningar. Vi vet att det finns ett stort antal yazidiska målsäganden i Europa. Där jobbar vi aktivt med att försöka hitta potentiella gärningsmän om de finns i Europa. Jag kan säga att i vårt arbete är inte Sveriges gränser begränsande utan samarbetet i Europa är så pass bra att det är inget hinder för att vi skall kunna driva en utredning väldigt långt. Man skall också komma ihåg att vi har arbetat på detta sättet under ganska många år när det handlar om andra brott som människohandel, pedofilnätverk, narkotikasmuggling. Det finns stor kapacitet att utreda och lagföra tillsammans med andra europeiska länder.

JONAS: Utan att veta kan jag tänka mig att många av dessa potentiella gärningspersoner kan ha gjort sig skyldiga till väldigt mycket olika brott under en lång utsträckning av tid. Är det så i denna typen av utredningar att man begränsar sig till vissa delar och gränsar av, ungefär som man gör i vår vanliga vardag när det gäller utredningar av brott?

REENA: Ja där får man nog se lite till brotten. Vissa brott går inte att begränsa bort. När det gäller brott mot person, brott mot barn. I detta fall när det handlar om folkmord så kan vi inte begränsa bort enskilda gärningar, utan just dessa tre brotten: brott mot mänskligheten, folkmord och krigsförbrytelser är såpass allvarliga att utrymmet är ganska litet. Men det är så att dessa brott kan man säga är någon slags paraplydefinition på väldigt många enskilda gärningar. Brotten i sig innefattar våldtäkt, plundring, sexuellt slaveri, mord, misshandel så att det är klart det kan finnas mindre allvarliga varianter av även dessa brott.

JONAS: Vi har ju pratat om det här förut, du och jag Reena, om vad det är för typ av handlingar som skulle kunna vara under straffansvar. Finns det några exempel utan att gå in i detalj, som du kan ge som kan beskriva lite vad som kan utgöra en krigsförbrytelse?

REENA: Ja, dels så tittar vi på vad vi känner till om vad IS till exempel har gjort och vad man kan ha sett i media men också internationella rapporter. Dels inom folkmordet finns våldtäkt som ett brott och sexuellt slaveri. Har man haft en person i ett hushåll som har varit slav så är det en del av folkmordet. Vad gäller krigsförbrytelser så förstörelse av civil egendom, att man plundrar, att man förstör kulturhistoriskt värdefulla objekt, då behöver det inte vara denna typ av förstörelse som är grandios eller storartad att man spränger ett helt tempel eller liknande, det kan vara relativt små gärningar, att man förstör enskilda objekt som har högt kulturhistoriskt värde, så är det en krigsförbrytelse. Krigsförbrytelser som sådana betingar ett högt straffvärde.

JONAS: När vi träffades tidigare så pratade du om det här med medhjälp, att man inte är huvudgärningsman utan man kan vara medhjälpare till någonting. Du var inne på det här lite grann med att man hyser någon som är tagen i slaveri, men man kanske inte är den som utnyttjar den som tas i slaveri, men man befinner sig i det hemmet. Skulle det kunna vara ett exempel på ett medhjälpsbrott?

REENA: Ja, och det är viktigt att tänka gällande alla dessa gärningarna. Jag tror att de flesta kan identifiera vad ett mord är, vad en misshandel är, vad en våldtäkt är. Precis som i Sverige när vi utreder den typen av brott så tittar vi inte bara på den direkta gärningsmannen, utan vi tittar på alla som enligt svensk rätt skulle kunna ha ett straffansvar. Det vill säga

medhjälpare, främjare men även stämpling och anstiftan, förberedelse är sådana former som vi kan titta på också.

JONAS: Med det resonemanget utökas paletten av personer som kan misstänkas för brott här. Det är ju även vuxna som har rest med och bott och i någon mening underhållit och underlättat för kanske huvudgärningspersonen.

REENA: De kan vara oerhört intressanta som vittnen när det gäller det vi känner till om IS angrepp mot civila så menar vi att det borde rimligtvis finnas väldigt många vittnen till hur civila har behandlats på dessa platserna. Även om man inte själv har varit delaktig eller känt till så borde man kanske ha sett något. Men precis som du är inne på så kan man även bara genom att främja en annan gärningsmans agerande så kan man också vara medskyldig. Absolut.

JONAS: Det finns även andra brott utöver krigsförbrytelsebrotten, vi har exempelvis barn som har följt med ner och har på olika sätt drabbats, förutom att de har utsatts för en massa umbäranden med svält och svåra förhållanden så kan de också utsatts för brott?

REENA: Det är viktigt att komma ihåg att just dessa brotten, krigsförbrytelsebrott, brott mot mänskligheten och folkmord så har vi det som kallas för universell jurisdiktion, så det behöver egentligen inte finnas någon direkt koppling till Sverige utan vi kan utreda och lagföra det i Sverige och det bygger på att vi har ett internationellt åtagande. Vi har vissa andra brott som vi också har universell jurisdiktion för, till exempel våldtäkt mot barn. Det kan komma att aktualiseras om det handlar om att man har blivit bortgift i tidig ålder eller liknande. Det är viktigt att man är uppmärksam även på den typen av gärningar. Det har funnits väldigt mycket barn i dessa områden och det är inte omöjligt att även det brottet skulle kunna komma att aktualiseras.

JONAS: Jag tänker ju som en gammal människohandelsbrottsutredare att det finns en del unga människor såväl som vuxna som har utnyttjats i krigstjänst och då är det ett människohandelsbrott. Kan vara om man är tvingad till det. Jag inbillar mig att även den typen av brottslighet skulle kunna vara aktuell.

REENA: Den typen av gärningar skulle nog också kunna omfattas av bestämmelsen om krigsförbrytelser och även brott mot mänskligheten, just när det gäller sexuellt slaveri.

JONAS: För det kan ingå i det istället?

REENA: Ja.

JONAS: Så då konsumerar krigsförbrytelsen, nu blir det väldigt detaljerade frågor här...

REENA: Det får man nog ta ställning till när man har ett ärende framför sig, exakt vilka rubriceringar som kan komma att aktualiseras. Men att ha barnsoldater till exempel är ju ingenting som är tillåtet, men även människohandelsbrotten skulle kunna bli aktuellt. Det kanske man också vill titta på inte bara när det gäller vad som har hänt inom den väpnade konflikten, utan också vad som händer efter. Det är viktigt att man är uppmärksam även i flyktingströmmen eller flyktingläger, vad är det som händer där. Det kan faktiskt vara så att det begås brott då.

JONAS: Det är mycket diskussioner kring det här att saker och ting inte går. Det är människor som undandrar sig straffansvar och det är något som för samhället är djupt otillfredsställande, för en rättsstat och en demokrati. Vi kan också konstatera att åtminstone när det gäller annan typ av brottslighet som inte handlar om krigsförbrytelser så är det relativt få ändå som blir lagförda. Utan att ge någon som helst utfästelse, vad tror du på möjligheterna här, finns det bra förutsättningar att få ett antal lagförda och dömda här?

REENA: Vi har redan sex fällande domar som gäller brott begångna i Syrien eller Irak, brott relaterade till den pågående väpnade konflikter. Det i sig är talande för att vi faktiskt kan göra någonting. Man måste ha ett visst tålamod, det tar tid att bygga upp denna typen av bevisning, det tar tid att identifiera gärningsmän, men fördelen är att den kapacitet som finns i Sverige och hela Europa, detta är brott som inte preskriberas. Vi kommer att kunna göra det här under väldigt lång tid och det kan ju vara så att det finns personer som har uppgifter som de vill lämna till polisen men gör det inte just nu, man kanske gör det i nåt skede men inte just nu. Då måste man komma ihåg att det är brott som inte preskriberas, görs det om tre år

eller fem år så kommer vi att kunna titta på det. Det är alltid så att utredningsmöjligheterna är bättre ju färskare brottet är. Vi är intresserade av att man kommer i kontakt med polisen om man har uppgifter att lämna. Är man osäker på om ens uppgifter är intressant, då skall man nog ringa den grupp poliser som arbetar med detta och bara bolla det och se om det är något som är intressant.

JONAS: Så det man kan säga är att den som har gjort sig skyldig till den här typen av förbrytelser kommer aldrig att kunna känna att hon eller han kan gå fri, utan att det här är något som kan komma under hela dess levnad att de kan bli lagförda för det här?

REENA: Det målet som nu pågår i Svea Hovrätt det är händelser som hände för 25 år sedan. Det säger någonting, det kan ta tid men nej, man kan nog inte sitta lugnt i båten.

JONAS: Nej, och vi kan ibland fortfarande se bilder på väldigt gamla män som rullas in i rättsalar i rullstol nere i Tyskland eller på andra ställen i världen för brott som skedde för över 70 år sedan.

REENA: Sen är det så att när det gäller kriget i Syrien och Irak så är det så oerhört dokumenterat, till skillnad från till exempel Rwanda. Det finns väldigt många organisationer, både FN organ men även andra, som har samlat på sig väldigt mycket bevisning och har den. Det kan vara en fråga om tid innan personerna på dessa filmerna och bilderna identifieras.

JONAS: Du sa polis och du sa socialtjänst. Polisen har en krigsbrottssektion på Nationella operativa avdelningen, men sen finns en väldigt massa andra poliser ute i landet och så finns det väldigt många andra människor som jobbar inom socialtjänsten. Vi tänker oss med den här podden och vårt arbete att vi skall nå ut till praktiker som jobbar i lokalsamhällen och det som jag tänker är viktigt att uppmärksamma här är det att många har möjligheter att kunna göra skillnad på det här området genom att ha fokus och förstå vad det är man ser, det finns också sekretessbrytande regler för exempelvis socialtjänstmedarbetare. Är det någonting som du vill berätta lite om?

REENA: Flera av våra ärenden har initierats av att enskilda poliser ute i landet har sett någonting, förstått någonting, fått någonting berättat för sig som inte

har skett i Sverige men de har ändå reagerat och tänkt att, vänta nu, det här kanske är någonting som skulle kunna vara krigsbrott och sedan informerat den här utredningsgruppen som du nämnde. Det har varit otroligt viktigt för vi och våra poliser som jobbar med det här kan inte finnas över allt i hela landet, utan det är ingången till de här anmälningarna är ofta poliserna ute. Det är också de som träffar personer, det är de som pratar med personer, det kan vara så att uppgifterna kommer från någon annan, en flickvän eller en mamma eller en kompis. Samma sak tänker jag gäller för socialtjänsten, man kan få information men man kanske inte identifierar att det här är någonting som vi faktiskt är intresserade av och som faktiskt kan gå att arbeta vidare med och det tycker jag är viktigt att vi försöker få fram. Vi är intresserade och det finns särskilda poliser och särskilda åklagare som jobbar med det här.

JONAS: Det finns en möjlighet att kunna göra skillnad också, det är inte frågan om att det inte gör någon skillnad om man använder exempelvis de sekretessbrytande reglerna att lämna information om grov brottslighet.

REENA: Ibland kan det också vara så att man anser att man inte kan det eller lagstiftningen inte täcker det. Träffar man en person i ett sammanhang som kanske har något att berätta, jag läste en intervju i DN med en kvinna som hade varit utsatt för brott i Syrien och Irak. Hon hade berättat det för en läkare som jag tror inte visste hur man skulle hantera informationen. Ibland kanske det kan räcka med att man förmedlar, man själv kanske inte kan göra någonting, men det finns några som arbetar med det här så kan man själv kontakta dem. Självklart är vi väldigt intresserade om just yrkesverksamma som träffar på personer och förmedlar den kontakten inom ramen för de sekretessbrytande bestämmelser som faktiskt finns och som man kan använda sig av.

JONAS: Mycket i diskussionen handlar om att samhället skall visa initiativförmåga och vi skall visa kraft mot det här. När man tittar på krigsförbrytelser just, vad är det för påföljder vi pratar om som kan komma att vara aktuella för om en person skulle bli dömd för olika typer av krigsförbrytelser, vad pratar vi om för påföljder?

REENA: Ja, vad det gäller folkmord och brott mot mänskligheten så är straffskalan upp till livstids fängelse. När det gäller krigsförbrytelser så är det upp till sex år och är det grov krigsförbrytelse så är det upp till livstid. Så det är höga straff för de här brotten. Det här är brott som internationellt sett anses vara de mest allvarliga, de som alla är i princip överens om är brott,

och som alla länder har möjlighet att lagföra. Det tror jag de flesta kan förstå att brottet folkmord, det är verkligen det absolut allvarligaste brott vi har, är det så att någon kan misstänkas för det, då är det viktigt att när det handlar om omständigheter som kan vara intressanta för oss så är det viktigt att tänka att vi behöver inte få information som leder till en fällande dom på en gång, utan tröskeln för att vi skall initiera en förundersökning är om det finns anledning att anta brott. Det är en väldigt låg tröskel. Det är viktigt att man kommer ihåg det. Väldigt mycket information kan vara intressant för oss för att börja titta på någonting, sedan får man se vart det leder. Det är viktigt att man inte sätter ribban för högt.

JONAS: Nej precis, och det är också viktigt att rätt person sätter den ribban. Att det är åklagaren som gör den bedömningen, att det inte är den enskilda tjänstepersonen som känner att det här blir säkert ingenting, för det finns andra som kan se helt andra öppningar, det kan jag känna i mina möten med dig och dina medarbetare att ni har öppnat ögonen för mig i helt andra möjligheter än det som framkommit sedan tidigare som jag tycker är oerhört intressanta och som också gör att jag såg utan att ha några ärenden, men jag såg givetvis möjligheter på ett helt annat sätt idag efter att ha lyssnat på er än vad jag har gjort tidigare. Möjligheter att lagföra fler i det här.

REENA: Det är viktigt att komma ihåg också att som åklagare så kan du bara jobba inom ramen för förundersökningar, men polisen har ju faktiskt flera olika enheter. De har också en underrättelse-enhet, de kan hantera anonyma tips och annan typ av information som lämnas. Den typen av information kan oftast inte användas i förundersökningar men det kan vara information som sedan kan leda till att man kan komma vidare.

JONAS: Ja det är ju pusselbyggandet och det är jag väl bekant med. Många bäckar små, sedan till slut så kan man... Jag brukar säga, eller en vän till mig brukar säga att underrättsarbetet är som en ficklampa, den lyser upp på ett område, och så får man titta i det området, den riktar ljuskäglan mot någonting och så tittar man i det området, sedan kommer det flera ficklampor och till slut så har man en bra bild som man så kan använda då också i en förundersökningsdel. Jag tänker är det någonting som du tycker jag har glömt här, är det någonting du vill tillägga?

REENA: Jag tror att man inte skall göra det för komplicerat heller. Är det någonting som verkar intressant eller låter konstigt eller man funderar på att den

här personen berättar någonting som jag undrar verkligen, skulle det här kunna vara någonting som utredningar för krigsbrott inom nationella operativa avdelningen är intresserad av, så är de ganska lätta att hitta. Man kan bara söka på polisens hemsida efter krigsbrott så kommer man snabbt in på den hemsidan. Det går nog ganska snabbt att få tag på en enskild utredare som jobbar där och bara diskutera saken, det här vet jag, är det någonting som kan vara relevant, istället för att fundera för mycket om det är det eller inte.

JONAS: Jag tänker också att anmälningsplikten, det är en grundläggande del i polisens arbete att skriva anmälningar på saker som kan utgöra ett brott. Det är någonting som polispersonal oavsett nivå gör varje dag. Mycket av det vet man redan från början kommer kanske inte att leda till någonting. Men även på det här området är det viktigt att man vid misstanke om brott faktiskt kan det här området, åtminstone på en hyfsad nivå och att man gör de här anmälningarna precis på samma sätt som inom socialtjänsten att personal utnyttjar möjligheten till att bryta sekretess.

REENA: Ja, men verkligen, som jag sade tidigare, det är just så vi har fått vissa av våra ärenden. Det var någon person som greps för till exempel ett rån och man hittade uppgifter i hans mobiltelefon som man tyckte var intressanta och ringde och kollade och det ledde till ett relativt långt fängelsestraff.

JONAS: För krigsförbrytelser?

REENA: För krigsförbrytelser. Ett och ett halvt års fängelse.

JONAS: Så vår rekommendation här är att i det här multidisciplinära samhället som vi verkar i som tjänstepersoner med olika så ska de medarbetarna även ha på sig glasögon som omfattar våldsbejakande extremism som omfattar krigsförbrytelsebrott och hålla ögonen öppna i detta. För det finns många möjligheter.

REENA: Och också skyldigheter, just när det gäller brotten så har vi ett internationellt åtagande, och då träffar vi alla aktörer i samhället som på något sätt utövar myndighet att kunna identifiera och veta vad man letar efter, men man skall inte göra det för komplicerat. Många av de gärningar som man i en svensk kontext skulle kunna identifiera som våldtäkt, mord,

misshandel. Det är den typen av gärningar, det är bara det att de har skett inom ramen för en väpnad konflikt eller på en annan plats.

JONAS: Det är gärningar som vi har hanterat många många gånger tidigare i Sverige, med den skillnaden att det är på en annan plats ja. Men Reena, jag tror att vi är klara här, jag tackar dig så jättemycket för att du kunde komma hit.

REENA: Tack för att jag fick komma.

JONAS: Och för er som vill läsa på mer om det här så rekommenderar jag varmt polisens hemsida där man kan navigera sig fram till det som omfattas utav krigsförbrytelser, åklagarmyndighetens hemsida där du också kan få information, center mot våldsbejakande extremismers hemsida och lagen, SFS 2014:406 den går att hitta både på länkar kopplat till de här hemsidorna men även på regeringens hemsida. Det är en lagstiftning som är rätt så lätt att båda läsa och ta till sig, den är modernt skriven och lättfattlig vilket gör att vi kan varmt rekommendera en genomläsning även av den. Med det sagt så vill jag tacka för uppmärksamheten och för att ni har lyssnat på denna podd.